

Začetniki oziroma sredstva za vzpostavljanje in ohranjanje stika v komunikaciji¹

Mira Krajnc

IZVLEČEK: V govorjenih besedilih najdemo številna sredstva za vzpostavljanje in ohranjanje stika, ki jih imenujemo začetniki. To so eksplicitne zaznambe za začetek dvogovora, nove teme ali dvogovorne replike (sekvence), torej so signali za začetek sporočanja, s katerimi tvorec opozori nase, vzpostavi stik z naslovnikom ter usmeri naslovnikovo pozornost na začetek komuniciranja ali dvogovorne replike, kar pomeni, da opravljajo fatično in konativno funkcijo. Glede na ostale funkcije, ki jih opravljajo, delimo začetnike na prave, napovedovalne, navezovalne, zvezne, izvajalniške in začetnike mašila. Njihova uporaba izjavi praviloma spremeni ilokucijsko moč.

ABSTRACT: Spoken language employs several means of establishing and maintaining contact which may be called introductory elements. They explicitly mark the beginning of a conversation, a new topic or conversational replies (sequences). They signal the beginning of communication and in this way the initiator draws the respondents attention to the beginning of communication or to the conversational reply, which means that these signals perform the phatic and the conative functions. According to other functions they perform the introductory elements can be divided into genuine, announcing, relating, connective, performative and semantically void elements. As a rule, their usage changes the illocutionary force of the statement.

Uvod

Članek je razdeljen na poglavja o jezikovnem sporočanju, besedilu, dvogovoru kot osnovni obliki jezikovnega sporočanja s predstavitvijo zgradbe dvogovora ter na poglavje o začetnikih, ki so glede na svoje značilnosti in funkcije razvrščeni v šest skupin: pravi, navezovalni, zvezni, napovedovalni, izvajalniški začetniki in začetniki mašila.

¹ Članek je nastal v okviru podiplomskega študija pri predmetu pragmatično besediloslovje pri prof. dr. Tomu Korošču.

Jezikovno sporočanje

Pomembna oblika interakcije je sporočanje,² ki je utemeljeno na dejstvu, da je individuuum socialno bitje. Tako je sporočanje v osnovi mogoče zato, ker obstaja delna korespondenca med subjektivno realnostjo dveh individuov, in je hkrati nujno potrebna, ker obstaja delna diskrepanca med njunima realnostma. Sporočanje je vedno prostorsko in časovno umeščeno v nekatere fizikalne, kulturne in socialno-specifične situacije (okoliščine) in je od njih odvisno (Nutys 1992, 48).

Sporočanje je

... torej izmenjava informacij med sistemi, deli sistema, elementi sistema, ki so sposobni ustvariti, prenesti, posneti, obdelati, shraniti informacijo (Breuer 1974, 44).

... interakcijsko delovanje, ko usmeri delujoči A dejanje H na neko drugo osebo B in predvideva, da bo B njegovo dejanje vzel zares in dejanje interpretiral po pričakovanih oz. konvencionalnih kriterijih oz. da B ovrednoti A-jevo vedenje kot dejanje, ki se nanaša nanj. Dejanja sporočanja so interakcijska dejanja z vsebino. Cilj vsakega sporočanja je razumevanje (Nuyts 1992, 46).

... je hotena in usmerjena človekova dejavnost (Beaugrande-Dressler 1992, 167).

Sporočanje vsebuje dva različna procesa: en je tvorčev – sporočanje, tvorjenje, drugi je naslovnikov – interpretacija, razumevanje. Sicer je tvorec³ vedno tisti, ki usmerja sporočanje, vendar je pri analizi sporočanja vedno potrebno posvetiti enako veliko količino pozornosti tvorjenju kot tudi razumevanju, saj sta enakovredna in nepogrešljiva vidika sporočanja. Jezik, ki je pokazatelj obstoja znanja,⁴ je eden izmed različnih orodij sporočanja (Nuyts 1992, 35), tako razlikujemo med jezikovnim in nejezikovnim sporočanjem. Moja pozornost je bila usmerjena v jezikovno sporočanje, ki je po mnenju Beaugrandea in Dresslerja (1992, 185) najbolj izbrušen in najbolj diferenciran sistem človekovega simbolnega obnašanja, še zlasti v osnovni obliki jezikovnega sporočanja, to je dvogovoru (Van Dijk 1980, 241).⁵ Kot je znano, se jezikovno sporočanje – tako tudi Dressler (1994, 6) – pojavlja v obliki besedil.

² V slovenski strokovni literaturi se poleg termina komunikacija uporabljajo še sporočanje, ssporočanje (Toporišič, Korošec) in sporazumevanje (Bešter, Križaj-Ortar, Kunst-Gnamuš), ki sporočanje razume kot aktivnost tvorca, torej le kot del sporazumevanja.

³ Kot je znano, je tvorec lahko ali pisec ali govorec/govoreči, naslovnik pa bralec ali ogovorjeni/poslušalec. Ker se članek večinoma ukvarja z dvogovorom, tj. govorno komunikacijo, se za tvorca praviloma uporablja termin *govorec*, za naslovnika pa *ogovorjeni/poslušalec*.

⁴ »Nikoli ne smemo pozabiti, da lahko jezikovni uporabniki podajo informacije samo o svoji notranje subjektivni predstavi o zunanje subjektivni realnosti« (Nuyts 1992, 38).

⁵ V angleški študijski literaturi se pojavlja izraz *discourse*. V slovenskem prevodu Beaugrande-Dressler *Uvoda v besediloslovje* se ravno tako uporablja izraz *diskurz*, ki ga SSKJ razloži kot pogovor, zlasti o kaki pomembnejši stvari. Zato po mojem mnenju izraz *diskurz* v prvi vrsti ne zajema vsakdanjega pogovora in je kot tak manj primeren za temo, ki jo obdelujem. Tudi v nemški študijski literaturi se ne uporablja *der Diskurs*, ampak das *Gespräch*.

Besedilo

Različni jezikoslovci besedilo različno pojmujejo, in sicer je besedilo:

... *s pragmatičnega vidika definirano kot urejeno zaporedje izjav* (Van Dijk 1980, 245).

... *rezultat t. i. govorne dejavnosti tj. smiselne uporabe jezikovnih prvin za prenos določene količine obvestila* (Toporišič 1984: 616).

... *komunikacijska pojavitev, ki izpolnjuje sedem kriterijev besedilnosti, in sicer koherenco,⁶ kohezijo, namernost, sprejemljivost, situacijskost, informativnost in medbesedilnost* (Beaugrande-Dressler 1992, 12).

... *rezultat tvorjenja in predmet sprejemanja. Po širšem pojmovanju je besedilo vsako sporočilo, ki je izraženo z jezikovnimi (besednimi) sredstvi; besedilo je torej vsako jezikovno (besedno) sporočilo. Po ožjem pojmovanju pa je besedilo le tisto jezikovno sporočilo, ki je razumljivo, tj. 1) smiselno, 2) pomensko in slovnično sovisno (koherentno) in 3) popolnjeno. Smiselnost, sovisnost in popolnjenost so t. i. merila besedilnosti* (Bešter 1994, 11).

... *zaokrožena celota z različnimi besedilnimi lastnostmi, tj. besedilnostjo oz. besedilno soveznostjo* (Korošec 1998: 51).

Besedilo je potrebno analizirati v okviru vsakokratnega sporočanja procesa in pri tem upoštevati močno interferiranje.

»Vsako besedilo ima tudi svojo tipično zgradbo, najbolj običajno začetek,⁷ jedro in konec.« (Toporišič 1984: 619). Pri tem »...uvod pojmuje kot enoto v vodoravni členitvi besedila /.../, začetek⁸ besedila pa ohranimo v splošnem pomenu kot »prvi kos besedila desno od točke nič« in sem štejemo relativno zaključeno sporočilo, tj. eno- ali večstavčno in tudi nestavčno poved« (Korošec 1998, 226).

Marja Bešter (1994, 13–17) ločuje med površinsko ali mikrostrukturo (nadalje deli na slovnično, slovarsko in izrazno) in globinsko ali makrostrukturo (nadalje deli na namensko, okoliščinsko in tematsko, v okviru slednje obravnava vrednotenje motivov, ki jih glede na vrednost razporedimo v uvod, jedro ali zaključek).

Mikro (lokalno) in makro (globalno) zgradbo ločuje tudi Van Dijk (1980, 245). Pri tem se analiza na lokalni ravni nanaša na posamezne izjave in njihove odnose, na globalni ravni pa na zgradbo kot celoto. Pri globalni zgradbi razlikuje med semantičnimi globalnimi (makrozgradbami) in shematičnimi (superzgradbami).

Zanimivo prepletanje besedil in uporaba različnih začetnikov se najbolj pokažeta v dvogovoru.

Dvogovor

Dvogovor je »prvinska oblika človekove jezikovne dejavnosti« (Korošec 1998, 251) oz. osnovna oblika jezikovnega sporočanja (Dressler 1994, 6). Dressler (p. t.) ga definira kot niz vzajemno nanašajočih se besedil, pri čemer obseg besedila

⁶ Koherenca je pomembnejši kriterij kot kohezija (Dressler 1994, 7).

⁷ Toporišič enači termina *uvod* in *začetek*.

⁸ »Začetek je prva besedilna (eno-, dvo-, večstavčna) poved; je »tekstem«, tj. najmanjši, na začetku besedila stoječi del besedila, ki je tudi sam lahko besedilo. Imenujem ga besedilni nastop.« (Korošec 1998, 226)

kot kriterij ni pomemben, saj besedilo lahko obsega le eno besedo, raztegnjeno izjavo ali celotno knjigo.

Dvogovor je primer interakcijskega načrtovanja, ko različni udeleženci dvogovora ponujajo svoja besedila kot govorno dejanje, ki dvogovor ali usmerja ali spremlja ali navidezno spremlja (Beaugrande-Dressler 1992, 116). Pri Korošču (1998, 253) in Van Dijk (1980, 240) določen govorec v dvogovoru lahko prevzema vlogo spodbujevalca oz. le en udeleženec ali ena skupina udeležencev lahko odloča/odločajo, kdaj lahko kdo kaj reče; tak dvogovor imenujemo *enosmeren*, lahko pa je vloga spodbujevalca izmenična, tako je dvogovor *obojesmeren*. T. Korošec (p. t.) pri tem upošteva še sobesedilno vezanost oz. prostost dvogovornih sekvenc.

Pri poteku dvogovora je za Nuytsa (1992, 265–266) pomembna stopnja vnosa dano/novo, saj je zanj dvogovor osnovan na spreminjanju informacij o isti temi, ki je del resničnosti in je vzajemno znan ali naj bi bil predstavljen med G/P⁹ in P/G. Tema je tisti del resničnosti, ki je prepoznan kot centralen za konkretno sporočanje situacijo in se lahko v dvogovoru vede na različne načine, tj.:

- ostane lahko implicitna,
- vnesena je lahko enkrat ali večkrat v posameznih izjavah,
- G/P jo lahko eksplicitno omenja tudi v ločenih zgradbah na začetku dvogovorne replike.

Najpomembnejši dejavnik pri dvogovoru so udeleženci (angl. participants). Kot je znano, sodelujeta pri dvogovoru vsaj dva udeleženca sporočanja. Če jih sodeluje več, govorimo o pogovoru, če manj, pa o samogovoru. Vendar tako pogovor kot samogovor izpeljemo iz dvogovora kot osnovne oblike jezikovnega sporočanja (glej zgoraj).¹⁰

Pri pogovoru lahko G/P razume vse P/G kot eno entiteto (skupino). Tako diadni vzorec ostane nespremenjen, G/P pa lahko razlikuje med različnimi prisotnimi P/G. To pomeni, da se nekateri dejavniki osnovnega komunikacijskega vzorca pomnožijo s številom prisotnih P/G, pri tem pa ne gre za preprosto multiplikacijo, saj G/P verjetno želi drugače komunicirati z različnimi P/G (Nuyts 1992, 55). G/P lahko tudi izpostavi določenega ogovorjenega. Termin dvogovor je torej širši, saj je vsak pogovor v osnovi dvogovor.

Van Dijk (1980, 242) razlikuje med različnimi vrstami dvogovorov, in sicer: vsakdanji dvogovor; dvogovor pred sprejemom na delovno mesto; dvogovor v

⁹ G – govorec/govoreči, P – poslušalec/ogovorjeni. Ker se sicer pri sporočanju udeleženci praviloma spontano izmenjujejo v vlogi govorca oz. poslušalca/ogovorjenega, uporabljam oznako G/P za prvega govorca/govorečega, ki kasneje prevzame vlogo ogovorjenega, ter P/G za prvega ogovorjenega.

¹⁰ Pri monologu (samogovoru), kot pravi Nuyts (1992, 62), en sam udeleženec prevzame vlogi tvorca in naslovnika hkrati. T. Korošec (1998, 251) se tu nasloni na Mukafovskéga, ki dokazuje tezo o potencialni dvogovornosti jezikovnih sporočil. »Samogovornost in dvogovornost šteje za hkratni in nedeljivi kategoriji že v sami duševni dejavnosti, /.../ domneva, da dialogizacija latentno tiči v samogovorni obliki in da sanje to potencialno dvogovornost odkrivajo. Našel je mesta, kjer se v monološkem govoru od njega cepi dialoški govor, in pokazal, da so to mesta pomenskih obratov, v zgradbi dvogovora so to meje med dvogovornimi replikami.« (p. t.)

prodajalni; dvogovor pri pouku; dvogovor pri izpitu; radijski, televizijski dvogovor; upravni – institucionalni dvogovor (npr. pri uslužbencu upravne enote); iatrični dvogovor (npr. pri zdravniku); terapevtski dvogovor; T. Korošec¹¹ dodaja še cerkveno spoved, zasliševanje (pri preiskavi in v sodnem procesu), strokovno debato, polemiko, politični dvogovor. Razen za vsakdanji dvogovor je za ostale vrste dvogovorov značilno, da imajo specifično naravo (praviloma so programirani¹² in/ali planirani) in zato omejitve glede udeležencev, vsebine, stila in razpoložljivih govornih dejanj, npr.: iatrični dvogovor lahko poteka le med zdravnikom in pacientom, profesor pa študentu naj ne bi ukazoval pri izpitu.

Postavlja se dvojje vprašanj: kam sodita telefonski in medmrežni¹³ dvogovor in zakaj tvori radijski, televizijski dvogovor svojo vrsto. Vsem tem dvogovorom je skupno, da zanje potrebujejo udeleženci tehnična sredstva. Nadalje je pomemben dejavnik identiteta, saj je pri telefonskem in radijskem dvogovoru delno zakrita, sogovornika poznamo le po glasu, pri medmrežnem pa je celo povsem zakrita. Vendar radijski in televizijski dvogovori le tvorijo svojo vrsto, saj so določeni z udeleženci (delavci na radiu, televiziji, poslušalci, gledalci, gostje) in s temami, medtem ko to za telefonski in medmrežni dvogovor ne velja; z zdravnikom se lahko o zdravstvenih težavah pogovorimo tudi po telefonu.

Značilnosti vsakdanjega dvogovora

Vsakdanji dvogovori potekajo v stereotipnih okoliščinah, npr.: pri zajtrku, pred televizijskim sprejemnikom. Zanj je značilna neprisiljenost, spontanost. Ne obstajajo nobene splošne omejitve, ni načrtovan, ni enostransko programiran (glej dalje o prošnji za denar in o klepetu). Vse to se odraža v koheziji, ki včasih manjka, pa tudi v koherenci (Dressler 1994, 7). Zgodi se, da G/P na sredini stavka želi spremeniti skladenjski vzorec, tako mora ali ponovno začeti z izjavo ali oblikovati strukturno drugačno izjavo ali izjavo, ki nenatančno izraža njegove misli (Nuyts 1992, 253), pri tem si lahko pomaga z začetniki, zlasti z zveznimi začetniki, za katere pa se zdi, da v takih primerih delujejo kot mašilo.

Tema dvogovora ni a priori določena. Pojavljajo se namreč lahko zelo različne teme, celo take, ki morda enega od komunikacijskih partnerjev sploh ne zanimajo. V nasprotju z ostalimi tipi besedil je vsekakor mogoče, da morajo biti samo določeni fragmenti globalno koherentni; za različne teme pa ni nujno potrebno, da imajo kaj skupnega ali da bi bile del ene same globalne teme.

Vsakdanji dvogovor mora vendarle zadostiti 4 pogojem, in sicer:

- občim pogojem socialne interakcije,

¹¹ Na eni izmed konzultacij.

¹² Programiranje se nanaša na dejansko izvedbo dejanja, planiranje na določitev kraja, časa, lahko tudi teme dvogovora (Van Dijk 1980, 240). Nuyts (1992, 255) trdi, da je tvorjenje v domačem – družinskem okolju veliko bolj rutinirano, tj. avtomatsko, medtem ko je v uradnem – nedružinskem okolju potrebno več pozornosti posvetiti istim govornim dejanjem, zato je tvorjenje bolj zavestno.

¹³ Na medmrežju se nahaja veliko spletnih strani, ki so namenjene komuniciranju (chat), poleg tega pa so prisotni tudi računalniški programi, ki to omogočajo.

- določene omejitve se ne smejo pojavljati, npr. en sam govorec ne sme določiti, kdaj lahko kdo kaj reče,
- imeti mora normirano »interno« zgradbo,
- vsak specifični dvogovor naj bo omejen glede na specifično situacijo in specifične okoliščine: med dvogovorom med zakoncema, sosedi in potniki v sredstvu javnega prevoza obstajajo sistemske razlike (Van Dijk 1980, 243).

Zgradba dvogovora

Zgradbo dvogovora¹⁴ lahko opazujemo najmanj z dveh vidikov, in sicer najprej izpostavimo trditev, da je dejanje enega predpostavka za dejanje ali niz dejanj drugega (Van Dijk 1980, 225). Ta trditev se nanaša na t. i. lokalno (mikro) zgradbo dvogovora (isto, 245). Van Dijk (isto, 246) v skladu z angleško jezikoslovno literaturo uvede pojem *turn* ali dvogovorna replika, tj. strukturna enota, ki definira, kaj G/P dela ali reče v času neprekinjenega prispevka k interakciji. Nuytsu (1992, 262) dvogovorna replika pomeni čas v dvogovoru, med katerim G/P govori, ne da bi ga P/G prekinil, oddaja le t. i. poslušalčeve signale,¹⁵ npr. *Ah, Ja, No ja ...* in ne da bi spremenil temo. Dvogovorna replika traja relativno kratek čas. Pri monoloških govorih imamo eno samo dvogovorno repliko. Dvogovorne replike po mnenju Nuytsa (isto, 263) nastopijo tudi, če G/P v določenem trenutku spremeni temo in ga P/G ni prekinil. Tako se izkaže, da je v resnici pri sporočanju težko določiti meje dvogovornih replik.

Dvogovorna replika je lahko spodbuda za reagiranje ali odgovor nanjo (Korošec 1998, 252). »Ko je izrečena A-jeva spodbuda (nagovorna replika N) in B-jev odgovor nanjo (odgovorna replika O), je besedilno zaključena ena dvogovorna sekvenca,¹⁶ ki ima komplementarno nagovorno in odgovorno repliko. Spodbuda ima različne jezikovne uresničitve. Pri informativnem dvogovoru npr. ima obliko vprašalne povedi /.../. Ker spodbuda (nagovor N) v dvogovoru predpostavlja odgovor (je usmerjena k odgovoru), je nagovor že po svojem sporočanjsem smislu napoveden (kataforičen). To se najjasneje vidi v taki dvogovorni sekvenci, kjer je nagovor vprašalna poved, a ne samo pri njej. /.../ enako je z odgovorom, ki je po svoji sporočanski funkciji navezovalec (anaforičen).« (isto: 253). Iz tega sledi, da ima dvogovorno besedilo visoko stopnjo soveznosti (p. t.).¹⁷

Drug vidik se nanaša na t. i. makrozgradbo dvogovora, in sicer na semantično in shematično (Van Dijk 1980, 258). Dvogovora,¹⁸ tako Van Dijk (p. t.), ne moremo

¹⁴ »V dvogovornem položaju nastaja dvogovorno besedilo, katerega tvorca sta osebi A in B.« (Korošec 1998, 252).

¹⁵ Rath 1979, 37, 116–132.

¹⁶ V tuji (angleški in nemški) jezikoslovni literaturi, zlasti tisti, ki se nanaša na teorijo govornih dejanj, se za tipične dvogovorne sekvence uporablja izraz *adjacency pairs* oz. *aneinandergrenzende Paare*. Taki pari so npr. vprašanje – odgovor, obdolžitev – obramba, čestitka – zahvala, pozdravljanje – odzdravljanje. Glej še opombo 19.

¹⁷ Glej o enosmernem in obojesmernem dvogovoru.

¹⁸ Bistvena razlika med vsakdanjim dvogovorom in ostalimi vrstami dvogovorov je, po mojem mnenju, v tem, da se ostale vrste dvogovorov zaključijo, ko končamo s določeno temo. Ostale značilnosti v zvezi z zgradbo dvogovora pa so enake, zato razlike izpostavim z uporabo vrstnega pridevnika vsakdanji.

voditi, če nimamo obdelanih makrozgradb na ravni načrtovanja (nem. Planung) in strateškega usmerjanja (nem. strategischer Steuerung): govorec mora ne le vedeti, kaj je bilo pravkar rečeno, ampak tudi predvidevati, kaj bo v celotnem poteku dvogovora povedal sam ali njegov komunikacijski partner. Zelo tipičen primer tega pri vsakdanjem dvogovoru je, kako koga prosimo, da nam posodi denar. Povsem drugačna je situacija pri kramljanju in klepetu, kjer ni pomembna vnaprej načrtovana tema, ampak so pogoste stereotipne teme: vreme, zdravje, družina, počitnice, kariera itd.

Semantična zgradba je tista, ki razlaga, kateri govorni prispevki še sodijo k določeni temi in kateri že začenjajo novo temo. Praviloma obstajajo namigi na površinski zgradbi dvogovora, ki v obdelavi dvogovora odločitvi o spremembi teme omogočijo učinkovitejši potek: v mnogih primerih bo govorec novo temo nakazal z izrazi, t. i. navezovalnimi ali zveznimi začetniki, kot *Sicer, Drugače pa, Ampak da malo menjam temo, Ker smo že ravno pri tem ..., Kar pa se tega tiče ..., Glede tega pa ...*

Shematične zgradbe¹⁹ pa tvorijo tako rekoč globalno ogrodje, na katerega se »namesti« dvogovor, približno se določi, kaj je treba najprej povedati, kako si naj kaj sledi, kaj mora takoj nato slediti in kako je to potrebno narediti. Tako hkrati funkcionira kot kognitivna shema, ki olajšuje tvorjenje, razumevanje, spoznavanje, obdelovanje, shranjevanje itd., in tudi kot socialna shema, saj s tem daje navodila konvencionalnemu tipu besedila o komunikacijski interakciji: tako vemo, da nekdo želi klepetati, in ne morda nekaj vprašati ali kaj ukazati.

Shematična zgradba, kot jo navaja Van Dijk (1980, 261–264), vsebuje naslednje kategorije: odpiranje (nem. Eröffnung), usmeritev (nem. Orientierung), predmet dvogovora (nem. Gesprächsgegenstand), sklep (nem. Schlussfolgerung) ter zaključek (nem. Abschluss).

Odpiranje²⁰

Tipične oblike odpiranja so naprej pozdravne oblike (*Zdravo, Pozdravljen, Dobro jutro, Halo*). Nadalje imamo kategorijo priprava (nem. Vorbereitung), to so izrazi (začetniki), ki želijo vzbuditi pozornost, začeti s sporočanjem (*Ej, Poslušaj, Poglej ...*).

Zgradba odpiranja je odvisna od številnih dejavnikov. Formalnost dvogovora, ki je odvisna od kulture okolja, v katerem živimo, lahko terja dolgo odpiranje. Vsekakor pa je pri vsakdanjih dvogovorih nevljudno, če neposredno pridemo z besedo na plan, kar kaže najmanj na to, da smo pri pojavljajočem odpiranju vezani

¹⁹ Osnovne sheme se pojavljajo tudi na mikroravni in so le iz nekaj dvogovornih replik. T. i. *adjacency pairs* lahko imajo zelo pogosto shematični karakter. Posamezne dvogovorne replike nimajo le enega pomena in ene pragmatične funkcije, ampak hkrati izražajo tudi nekaj, kar lahko imenujemo strukturalna funkcija, npr. odgovor *da*.

²⁰ Van Dijk (1980, 261) odpiranje (nem. Eröffnung) opredeli s pomočjo primerjave med zgodbo, za katero pravi, da se praviloma začenja s predstavitvami kraja, časa in oseb, ter dvogovorom, ki se večinoma začenja z dvogovornimi replikami, ki skupaj učinkujejo kot odpiranje. Pri odpiranju gre torej za dvogovorne replike, s katerimi udeleženci dvogovora izmenjajo zlasti pozdrave.

na določena pravila. Pomembna dejavnika sta tudi zaupljivost (zaupnost) med udeleženci govornega dejanja in obdobje, v katerem med konkretnima udeležencema ni bilo komunikacije, saj ne potrebujemo (obširnega) dolgega odpiranja, da bi začeli dvogovor z nekom, s katerim smo veliko skupaj. Pozdravne oblike so v takih primerih večinoma nepotrebne.

Usmeritev

S to kategorijo označujemo zaporedje dvogovornih replik, katerih funkcija je, da pripravljajo temo dvogovora. Z usmeritvijo želimo predvsem vzbuditi zanimanje pri komunikacijskem partnerju. Obenem pa moramo preverjati, če smo interes resnično vzbudili. Na začetku usmeritve se pojavljajo tipični začetniki, pogosto v obliki besedne zveze, npr.: *Že veš ...*, *Si lahko predstavljaš ...*, *To pa je dolga zgodba ...*, *Si moreš misliti ...*

Predmet dvogovora

Osrednjo kategorijo imenujemo preprosto predmet dvogovora. To je tista kategorija, ki predstavlja osnovo za pragmatično funkcijo dvogovora: kaj želim od komunikacijskega partnerja, kaj mu želim ponazoriti?

Številni dvogovori nimajo le ene same teme. Iz tega izhaja, da mora biti shematična kategorija predmet dvogovora rekurzivna ali da mora nuditi prostor za zaporedje tem. Prehod iz ene teme na drugo označujejo posebni signali, med njimi tudi navezovalni začetniki.

Sklep

Gre za vrsto dvogovornih replik, katerih funkcija je zaključiti temo. Ta zaključek lahko spremljajo zložene povedi tipa *Kaj takega pa še nisem nikoli doživel*. Po sklepu ni potrebno zaključiti »vsebinskega« delu dvogovora, saj si lahko eden od udeležencev govornega dejanja zaželi še nekaj reči o temi ali pa začeti novo temo. Takrat bo morda potrebna nova usmeritev. Zato domnevamo, da je celotna skupina USMERITEV – PREDMET DVOGOVORA – SKLEP rekurzivna.

Zaključek

Dvogovori se začenjajo na značilne načine, prav tako se shematično zaključujejo. Tudi tu so ponovno pomembne pozdravne oblike (*Adijo, Na svidenje ...*), ki nastopijo šele povsem na koncu, so zadnje dvogovorne replike zaključka. Pri tem lahko razpoznamo jasno notranjo zgradbo zaključka. Naprej je lahko začel sam zaključek (Schegloff-Sacks, 1973, 303–315).²¹ Obstajajo tipične otvoritvene

²¹ Schegloff in Sacks v svojem članku predstavita različne načine začenja (odpiranja) zaključkov, in sicer verjeten pred-zaključek, npr. začetniki: *Dobro...; OK ...; Torej...; zaključek teme dvogovora, z navajanjem fraz, npr.: A: Ah, kaj bi se jezil. B: Ja, saj se stvari vedno iztečejo tako, da je prav. A: Ja, seveda. B: OK. A: Adijo. B: Dijo. Pri telefonskih dvogovorih imata klicalec in klicani na razpolago različne načine, s katerimi nakažeta, da želita preiti k zaključku dvogovora, npr.: No, zaj ti bom pa dal mir, nočem ti čisto zased telefon. Nočem ti nardit prev'lkega računa. Željo po zaključku dvogovora lahko nakažemo tudi z uporabo enega izmed podatkov, pridobljenega v dvogovoru, npr.:*

oblike, ki so začetniki, ali pa te oblike vsebujejo začetnike, npr.: *No, dobro, (potem se jutri oglasim); No, (mislim, da moram oditi)* itd.

Lahko se zgodi, da se komunikacijski partner nenadoma spomni, da mora povedati še nekaj vsebinsko pomembnega, npr. *Ej, čisto sem ti pozabil povedati ...*

Osrednja vsebina zaključka ima lahko dve funkciji: dvogovor v celoti komentira (*Bilo je lepo, da sva po dolgem času spet katero rekla.*) in naredi načrt za prihodnjo interakcijo (*OK, potem jutri ob dveh. Zmenjeno, čakam te ob treh na postaji?*). Zaključek izraža evalvacijo srečanja, naredi dvogovor pomemben in načrtuje naslednje srečanje.

V končni fazi zaključka uporabljamo »prave« zaključne fraze, kot pozdravne oblike, členke itd., npr.: *Adijo!, Na svidenje!, Drži se!, Se vidimo!, Imej se!, Pobjoljšaj se!* itd.

Tudi to zaporedje dvogovornih replik je lahko na lokalni ravni razdeljeno. Minimum je vsaj en pozdrav vsakega udeleženca govornega dejanja, pogosto pa se zgodi, da prvemu zaključnemu pozdravu sledi še drugi, npr.: A: OK, drži se! – B: Ja, drži se! – A: Adijo! – (B: Adijo!)

Potrebno je omeniti tudi, da prav zaključek spremljajo številna druga nejezikovna dejanja in kretnje, npr. pogled na uro, priprave na odhod, stisk rok itd.

Začetniki

Značilnosti in funkcije začetnikov

Začetniki so eksplicitne zaznambe za začetek²² dvogovora, nove teme ali dvogovorne replike, torej so signali za začetek sporočanja, s katerimi vzpostavimo stik s komunikacijskim partnerjem oz. pritegnemo naslovnika v komunikacijo, kar pomeni, da opravljajo fatično in konativno funkcijo. Fatična funkcija omogoča vzpostavljanje in ohranjanje komunikacije, tj. stika²³ med udeleženci govornega dejanja, (Jakobson 1996, 156–157), taka besedila Beštrova (1999, 69) imenuje govornostikovna. Konativna funkcija pa pomeni usmerjenost k naslovniku in ima svoj najčistejši gramatični izraz v zvalniku in velelniku (Jakobson 1996, 155).

Začetniki usmerjajo človekova pričakovanja, saj je, kot navaja Nuyts (1992, 250), po delni zgradbeni in semantični analizi izjave pogosto mogoče oblikovati

A: Sem te zmotil pri kosilu? B: Pravzaprav ja. /.../ A: Prav, zdaj pa le idi nazaj jest. Pri tem je potrebno poudariti, da vsi omenjeni primeri ne vsebujejo začetnikov, saj ne vzpostavljajo stika, kar je ena izmed osnovnih značilnosti začetnikov.

²² »Začetek kot prvina bivanjskega je časovno-prostorska kategorija, in če bi ga kot nastop tvarinske veličine omejili na sporočanje z znaki (ne samo jezikovnimi), bi bil začetek pri vidnem sporočanju v točki nastopa česa predmetnega v prostoru, pri jezikovnem pisnem pa predmetnega v tistem, kar se kot prostor predstavlja. Za razliko od tega, kar predstavlja slikarski prostor in prvina v prostoru, je nastop vidnega jezikovnega znaka (vsaj v zahodnem kulturno-civilizacijskem svetu) omejen na določeno točko vidnega polja, namenjenega za pisno-vidno sporočanje, tj. »zgornji«, »levi« del prostora, točka za »praznim« prostorom ... Pri slušnem sporočanju je začetek vezan na nastop slišane zvočnega valovanja, pogosto, a ne izključno po prenehanju odsotnosti zvočnega valovanja, po koncu »tišine.« (Korošec 1998, 225)

²³ Začetniki so besedila, ki preverjajo, ali kanal deluje.

hipotezo, kaj bo sledilo, kajti vsaka izjava ima oz. dobi določeno ilokucijsko moč, ki jo G/P lahko stopnjuje, npr.: z začetniki kot *Ti, poslušaj, kdaj pa si prišel včeraj domov?*; ilokucijska moč je tu večja v primerjavi s *Kdaj pa si prišel včeraj domov?*.

Menim, da je eden od vzrokov, zakaj uporabljamo začetnike, v tendenci, da v skladu z naravnim skupinjanjem in razvrščanjem informacij v SN²⁴ določimo ureditev SSA-ja,²⁵ kajti tudi pri opisu stanovanja sledimo redu, ki ga, če ni dovolj jasen, eksplicitno izpostavimo in s tem naslovnikovo pozornost usmerimo tja, kamor želimo, npr. *Na levi strani, ko prideš skozi vrata, so ...*

S skladijskega vidika vlada med začetnikom in ostalim delom povedi soredni odnos. S fonetičnega vidika ima začetnik nizko tonsko lego.

Nadalje sta za začetnike značilni dolžina, količina uporabljenih jezikovnih znakov je majhna, in nizka stopnja informativnosti,²⁶ zato se jim ne posveča velika pozornost, kljub vsemu pa omogočajo njeno usmerjanje.

Potrebno je poudariti, da začetniki niso retorične figure,²⁷ torej izrazi, s katerimi bi G/P pridobival čas za oblikovanje besedila, in praviloma niso mašila. Nekatera mašila so lahko pogosto rabljeni začetniki, npr.: *a veš, v redu, viš lej* itd.; marsikatero mašilo pa je odraz vpliva javnih osebnost in njihovega stila izražanja, ki ni nujno vedno ustrezen.

Besedne vrste in začetniki

Različne besedne vrste lahko opravljajo primarno ali sekundarno vlogo začetnikov. Primarno to vlogo opravljajo medmeti, zvalniki²⁸ in nekateri členki.

Zvalniki – »medmetni samostalniški stavki«, ki imajo »pri nas obliko imenovalnika«; s sopomenko jih imenujemo vokativi (Toporišič 1992, 380) oz. »oblike, s kater/imi/ ločimo in s tem izpostavimo predmetnostno referenco glede na skladijsko funkcijo njenega nosilca« (Vidovič Muha 1996, 232) – vzpostavljajo stik, ga ohranjajo in hkrati označijo (tj. izraziti siceršnji in trenutni odnos med udeleženci, povečati ilokucijsko moč in hkrati opraviti vlogo začetnika) sogovornika v komunikaciji. Enako funkcijo opravljajo zvalniško rabljeni velelniki, vendar v manjši meri kot zvalniki. Razlika je, če rečemo *Poslušajte* ali *Poslušaj*, saj s tem pokažemo samo na odnos med nami in komunikacijskim partnerjem, medtem ko ga z zvalnikom, še zlasti, če gre za osebno lastno ime, skorajda v celoti označimo. Tako so se izoblikovale različne stopnje označitve komunikacijskega partnerja s pomočjo uporabe začetnikov:

1. stopnja, tj. najvišja stopnja označitve, je dosežena z uporabo zvalnika, tj.

²⁴ SN (situational network), tj. situacijska mreža, tj. zgradba, ki vsebuje pomembne informacije o SoA, o kateri G/P želi komunicirati z P/G (Nuyts 1992, 261).

²⁵ SSA, tj. posamezna SoA ((State of Affairs), tj. dejansko stanje, tj. del realnosti, o kateri želi G/P komunicirati (Nuyts 1992, 51)).

²⁶ Zaradi nizke stopnje informativnosti so nekateri začetniki lahko izpuščeni, vendar pa se s tem spremeni ilokucijska moč izjave.

²⁷ Npr. *Kaj pa si ti delal včeraj zvečer? – A včeraj zvečer (kaj sem delal)?*

²⁸ Zvalniki seveda niso samostojna besedna vrsta, ampak so »medmetni samostalniški stavki«, ki imajo »pri nas obliko imenovalnika«; s sopomenko jih imenujemo vokativi (Toporišič 1992, 380). Tako zgolj zaradi jasnosti uporabljam termin zvalnik.

- osebnega lastnega imena, lahko skupaj izrazom spoštovanja ali nazivom: *Miha, ...; Gospa Krajncan, ...;*
2. stopnja z uporabo zvalnika – izraza spoštovanja in/ali naziv: *Gospod, ...; Gospa profesorica, ...;*
 3. stopnja z uporabo zvalnika – občnega imena: *Fante, ...;*
 4. stopnja z zvalniško rabljenim velelnikom in/ali osebnim zaimkom: *Poslušaj, ...; Ti, poslušaj, ...; Ti, ...;*
 5. stopnja, tj. najnižjo stopnjo označitve, je izražena z medmeti, ki le pozivajo: *Ej, ...*

Drugotno vlogo začetnikov opravljajo tisti velelniki, ki jih lahko rabimo zvalniško, npr.: *slišiš, čuješ, poslušaj, poglej,*²⁹ *vidiš.* To so velelniki za 2. os. ed., redko 2. os. mn. glagolov za izražanje (ne)hotenega, (ne)zavednega zaznavanja s čutili, ki jih uporabljamo pri sporočanju, in nekateri časovni, krajevni ter načinovni prislovi pa tudi vezniki.

Začetnike pogosto združujemo v zveze, zlasti v zveze medmeta ali členka in zvalnika in/ali velelnika (*No, torej ...; Eh, seveda ...; Ti, poslušaj ...; Poslušaj ti ...; Ampak, Žiga, ...; A(li) že veš, Matija, (za tisto štorijo z morja) ...; No, Matija, poslušaj ...*), besedni red pri tem izraža različne odenke ilokucijske moči.

Tehnični začetniki

Tehnični začetniki so začetniki, ki se primarno pojavljajo pri sporočanju preko tehničnih komunikacijskih sredstev, npr. preko telefona *halo*, pri žepnem baterijskem sprejemniku in oddajniku funkcijo začetnikov opravljajo t. i. kodna imena, npr.: *Kobra 1.* Poleg njih najdemo še signale za zaključek govora, ki so izključno tehnično pogojeni, saj je kanal enosmeren. Ti signali izražajo svoj obvezni antecedens, lahko bi se jim reklo odjavniki, npr.: *over.*

Napovedovalci preko radijskega sprejemnika nagovarjajo poslušalce npr. z *Dragi poslušalci in drage poslušalke; Poslušate Val 202; Ste na valovih radia Morje* itd.

Začetniki v zapisanem besedilu

Zapisano besedilo je rezultat drugotne sporočanje situacije, to pomeni, da tvorjenje in razumevanje zapisanega besedila ne potekata hkrati in da ni neposrednega stika med tvorcem – piscem in naslovnikom – bralcem, saj sta prostorsko ter časovno oddaljena drug od drugega. Tako bralec ne more aktivno poseči v oblikovanje besedila, pisec pa ne more preverjati razumevanja besedila ter ohranjanja stika. Vendar pisec v skladu s sporočanje namenom ter izbrano funkcijsko zvrstjo

²⁹ SSKJ med drugim navaja: »v medmetni rabi izraža a) podkrepitev trditve: poglej, koliko težav nam delaš; poglej (no), saj te imamo radi b) začudenje, presenečenje: poglej (ga), kako zna, če hoče/poglejte, poglejte, še ugovarjal bi rad c) nejevoljo, nezadovoljstvo: poglej ga, bedaka, vse nam bo pokvaril č) prošnjo za razumevanje, upoštevanje: poglejte, kako naj vrnem, če nimam; poglej, prijatelj, tako se ne dela z ljudmi«. Iz tega bi lahko sklepali, da besedne vrste, ki jih ali primarno ali sekundarno lahko uporabljamo kot medmete, opravljajo tudi vloge začetnikov.

besedila lahko uporabi začetnike, in sicer prave začetnike, zlasti zvalnike (*Spoštovana gospa ...; Draga mama ...; Joško ...*) in pozdrave (*Živijo!; Ojla!*), da vzpostavi stik z bralcem, in zvezne (*Ko že ravno pišem o tem, bi ...; Naj za konec ...; Kot prvo/ drugo želim ...; Najprej naj ...*) ter napovedovalne začetnike (*In še nekaj bi rad dodal ...; To bi še ...*), da usmerja bralčevo pozornost.

Razvrstitev začetnikov

Kriteriji razvrščanja začetnikov

Prvi kriterij razvrstitve začetnikov so funkcije, ki jih začetniki lahko opravljajo: pravi, navezovalni, zvezni, napovedovalni in izvajalniški začetniki ter začetniki mašila. Drugi kriterij razvrstitve so kategorije v shematični zgradbi besedila, v katerih se pojavljajo začetniki. Tretji kriterij razvrstitve začetnikov pa so vrste dvogovorov.

Razvrstitev glede na funkcije

Pravi začetniki

Pravi začetniki lahko vzpostavljajo, ohranjajo ali preverjajo stik med udeleženci dvogovora. Praviloma so pravi začetniki:

- velelni medmeti: *Prosim ...; Hvala ...; Hej ...; O, lej ga/jo!;*
- razpoloženski medmeti: *Eeh ...; Oj ...; Au ...; O madonca ...; Jezus Marija ...; Ježešna ...; Kurba ...; Bemti ...; Bog ne daj ...; Za božjo voljo ...; Kaj si ti smešen?!; Živjo!; Oj!; Dan!;*
- zvalniki:
- spoštljivi izrazi: *Gospod/Gospa ...; Spoštovani ...;*
- spoštljiv izraz in osebno lastno ime: *Gospod/Gospa + (priimek) ...; Gospod/Gospa + (ime) ...;*
- osebno lastno ime;
- osebni zaimек za 2. os. praviloma v ednini: *Ti ...;*
- obče ime: *Poba ...; Fante ...; Deklina ...;*
- zvalniško rabljeni velelniki, npr.: *Čuj, kaj ti kaj veš ...; Povej po pravici ...; Poslušaj me zdaj ...; Daj ...; Čujte, ...; Čuj, Janez ...; Janez, čuj ...; ali zvalniško rabljena 2. os. ed. sed. glagolov, ki izražajo slušno zaznavanje, npr.: Slišiš ti ...;*
- nekateri členki, npr.: *Seveda (lahko) ...*

Navezovalni začetniki

Navezovalni začetniki so tisti začetniki, ki lahko vzpostavljajo, ohranjajo ali preverjajo stik med udeleženci dvogovora in hkrati navezujejo na že omenjeno v enem izmed prejšnjih prevzemov besede ali dvogovorov ter izražajo:

- povzemanje, izraženo: v zvezi *iti za*: *Gre za tole ...; Preprosto gre za to ...; z glagolom praviti*: *Torej, vi pravite ...; Se pravi ...; v zvezi glede na*: *In glede na vse ...; Glede na to pa ...; Glede na navedeno ...; No, glede na to ...;*
- vzročnost ali posledičnost: *Zato bom nekaj zadev povedal ...; To govorim*

zato ...; Iz preprostega razloga ...; Sicer pa ...; Gre torej za to ...; In to pomeni seveda ...;

- *protivnost: Pa kljub temu bom povedal ...; Ampak ...; Na žalost.*

Zvezni začetniki

Zvezni začetniki so tisti začetniki, ki lahko vzpostavljajo, ohranjajo ali preverjajo stik med udeleženci dvogovora in hkrati vežejo prevzeme besede ali različne dvogovore in praviloma izražajo:

- časovnost: *Zdaj bom vam (Bom jaz zdaj), kako ...; In zdaj bom jaz to povezal ...; Vem, da je enkrat ...; Joj, enkrat je bilo ...; In jaz vam še enkrat ...; Preden začnem ...; Torej, v začetku ...; Ko že ravno govorim/pišem o tem ...; Naj še za konec ...; Kot prvo/drugo ...; Zopet poenostavljam ...; A/Ali si že čul/slišal ...; A/Ali že veš ...;*
- prostorskost: *Na tem mestu ...; Ob tej priložnosti ...;*
- časovnost in prostorskost: *Zdaj, med brati, ...*

Navezovalni in zvezni začetniki izražajo navezovalnost oz. zveznost za nazaj, tj. anaforičnost. Prav zaradi tega dejstva jih je včasih težje ločiti.

Napovedovalni začetniki

Napovedovalni začetniki so tisti začetniki, ki lahko vzpostavljajo, ohranjajo ali preverjajo stik med udeleženci dvogovora in hkrati napovedujejo, kaj bo v prevzemu besede ali dvogovoru sledilo oz. govorijo o izvrševanju govornega dejanja in so kataforični ter rahlo izvajalniški. Izražajo:

- stopnjevalnost, ki je najpogosteje izražena z nedoločnim zaimkom *nekaj* ali vprašalnim zaimkom *kaj* in/ali z dodajalnim členkom *še*: *Pa/In še nekaj bi/bom rekel ...; Mislim še nekaj ...; Nekaj te moram vprašati ...; Kaj te lahko (še) vprašam ...; Dodal bi le še ...; Še več!; In če nič drugega ...; Nekaj bi pripomnil ...; Nekaj bom še pripomnil ...;*
- evidentnost: *Zadeva je povsem enostavna; Zadeva je več kot jasna; Kot je znano ...;*
- spodbudo, ki je izražena z zvezo velelnega medmeta *no*, naveznega člena *pa* in velelnika: *No, pa se podajmo po poti spoznavanja.; Pa daj no ...;*
- način, ki je izražen z za-prislovom *tako (takole)*, *kako* ali s primerjalnim veznikom *kot*: *Takole bom povedal ... (Povedal bom takole ...); Ja, no takole je to ...; Če tako rečem ...; Veste, tako je bilo ...; No, kako bi rekel ...; Kot bi rekli ...; No, drugače pa ...; In jaz preprosto ...;*

Vlogo napovedovalnih začetnikov lahko opravljajo tudi besedne zveze, ki tvorijo celoten odgovor, če P/G ne želi govoriti o začetni temi, npr:

- šibka napovedovalnost: *To je dolga zgodba/štorija; To je tudi zgodba zase; To je bila težka zadeva; Ja, je bilo vse sorte; Saj je očitno;*
- močnejša napovedovalnost: *Tisto, tisto je pa spet dolga zgodba; Taka je ta stvar/zadeva; Tole bo pa očitno naporno; Saj pravim.*

Izvajalniški začetniki

Izvajalniški (performativni) začetniki so tisti začetniki, ki izvršujejo govorno dejanje in ga hkrati s tem imenujejo ter vzpostavljajo, ohranjajo stik s komunikacijskim partnerjem. Izvajalniški začetniki izražajo:

- **nujnost:**³⁰ *To je bilo pa tako, moram povedati; To (pa) moram povedati; Opozoriti vas moram ...; Tole sem smatral za dolžnost, da vam povem ...; Povedal vam bom, ...; To ti povem, ...; Treba je povedati...; Pri tem je potrebno poudariti ...; Potrebno je povedati nekaj ...; Saj³¹ (vam) lahko povem ...;*
- **verjetnost:** *Verjemite mi, ...; Lahko (ti/vam) povem...;*
- **hotenje, željo:**
- **izraženo s pogojnikom:** *Rad bi opozoril na ...; izraženo v pogojnem odvisniku, vpeljanem s če: Če vzamemo primer ...; Če tako rečem ...;*
- **izraženo s trdilnim spodbujevalnim členkom naj:** *Naj navedem ...; Naj naštejem ...; Naj omenim ...; Naj se ti opravičim za ...;*
- **prikrito željo:** *Ne bom vam razlagal/našteval/govoril ...; S tem pa (te/vas) ne bi obremenjevala ...;*
- **način:** *Na kratko vam predstavljam ...; Na to ne bo težko odgovoriti; Odkrito (ti/vam) povem ...; O tem pa jaz tako menim/mislim/predvidevam/sodim/ugotavljam/domnevam ...;*
- *Se ti spomniš, ...; A si že čul/slišal ...; Slišiš ti, ...;*

Začetniki mašila

Začetniki mašila so praviloma tisti pravi začetniki,³² ki jih najpogosteje uporabljamo, vendar ne le zato, da bi vzpostavili, ohranili ali preverili stik med udeleženci dvogovora, npr.: *Rekel bi/rečmo ...; Moram reč(t)(i) ...; Veste/veš ...; Ja, veste kaj ...; Ne vem (kaj) ...; Pogledajte/poglej ...; (Ja,) vidite/vidiš ...; (In) mislim/menim ...; Razumeš/Razumete ...; Kapiraš ...; Zastopiš/Zastopite ...; Zgleda ...; ..., ne, Ja ...; Torej ...; Tako ...; V redu ...*

Začetniki mašila, kot npr.: *Če dovolite, bi povedal ...; Če želite, bi povedal ...; Če hočete, bi povedal ...*, izražajo relativnost povedanega, P/G pa prepuščajo, da jih razume, kot želi.

Razporeditev glede na posamezne kategorije shematične zgradbe dvogovora

Pravi začetniki se lahko pojavljajo v vseh kategorija shematične zgradbe dvogovora, le pozdravi samo v odpiranju in zaključku.³³

Navezovalni, zvezni, napovedovalni in izvajalniški začetniki se sami ali v zvezi s pravimi začetniki, razen pozdravov, pojavljajo v shemi usmeritev-predmet dvogovora-sklep.

³⁰ Primeri so razvrščeni glede na stopnjo nujnosti, od najnujnejšega k manj nujnemu.

³¹ Členek *saj* izraža zadržek.

³² Začetnike je zato treba definirati v okviru vsakokratne govorne situacije.

³³ Pozdravi tu ne vzpostavljajo stika, ampak ga prekinejo, torej niso začetniki.

Razporeditev glede na vrsto dvogovora

Pri poskusu razporeditve začetnikov glede na njihovo pojavnost v različnih vrstah dvogovorov se je izkazalo, da se različni pravi začetniki, zlasti pozdravi in zvalniki, pojavljajo v različnih vrstah dvogovora, npr.: *Hej, ...*; ne pa tudi ostali začetniki, npr.: *Še nekaj bi ...*, ki jih lahko uporabimo v vsakdanjem ali katerem drugem dvogovoru.

Nadalje se je izkazalo, da obstaja razlika v vsakdanjem dvogovoru v dvogovoru med možem in ženo, bratom in sestro, prijateljem in prijateljcem na eni strani ter med očetom in sinom, torej med starejšim in mlajšim na drugi strani. Ta razlika se pokaže v primeru, ko mlajši govorec v dvogovoru s starejšim udeležencem uporablja enake začetnike, kot jih uporablja v dvogovoru s prijateljem istih let, kar je praviloma neprimerno, saj tako rabljeni začetniki delujejo manj vpljudno.

Iz povedanega lahko sklepamo, da na uporabo začetnikov, zlasti pravih, vpliva odnos med udeleženci dvogovora, na ostale začetnike pa tudi tema, predvsem takrat, ko G/P želi nekaj od P/G, kar bi P/G-ju bilo v izgubo, G/P pa bi imel dobiček, npr.: G/P želi P/G-ja prositi za denar.

Viri in navedenke

- de Beaugrande, R. A., Dressler, W. U., Derganc, A., Miklič, T. (1992), *Uvod v besediloslovje*. Ljubljana, Park.
- Bešter, M., Križaj Ortar, M. (1994), Besedilo kot izhodišče in cilj, Bešter, M., Križaj Ortar, M., Kržišnik, E. (1994). *Pouk slovenščine malo drugače*, Trzin, Different, str. 7–22.
- Bešter, M., Križaj Ortar, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., Ambrož, D., Židan, S. (1999), Na pragu besedila, *Učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol*, Ljubljana, Rokus, 61–95.
- Breuer, D. (1974), *Einführung in die pragmatische Texttheorie*, München, Wilhelm Fink Verlag.
- Van Dijk, T. A. (1980), *Textwissenschaft, Eine interdisziplinäre Einführung*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag, str. 221–268.
- Dressler, W. U., Barbaresi, L. M. (1994), *Morphopragmatics, Diminutives and Intensifiers in Italian, German, and Other Languages*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter, str. 1–36.
- Jakobson, R. (1996), *Lingvistični in drugi spisi*, 1. ponatis, Ljubljana, Studia Humanitatis, str. 148–159.
- Korošec, T. (1998), *Stilistika slovenskega poročevalstva*, Ljubljana, Kmečki glas.
- Nuyts, J. (1992), *Aspects of a Cognitive-Pragmatic Theory of Language, On Cognition, Functionalism, and Grammar*, Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Rath, R. (1979), *Kommunikationspraxis, Analysen zur Textbildung und Textgliederung im gesprochenen Deutsch*, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht.
- Schegloff, E. A., Sacks, H. (1973), Opening up closings, v: *Semiotica* 8, str. 289–327.

- Toporišič, J. (1992), *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Toporišič, J. (1984), *Slovenska slovnica*, Maribor, Založba Obzorja, str. 591–730.
- Vidovič Muha, A. (1996), Udeleženci govornega dejanja v I. in III. brižinskem spomeniku – njihova izrazna podoba in besedilna vloga, *Zbornik Brižinski spomeniki*, Ljubljana, SAZU, str. 229–237.
- Zadravec-Pešec, R. (1994), *Pragmatično jezikoslovje, Temeljni pojmi*, 1. natis. Ljubljana, Pedagoški inštitut, Center za diskurzivne študije.

Introductory Elements or the Means of Establishing and Maintaining Contact Summary

In order to begin with communication we must first establish a contact. For that purpose various introductory elements are used, e.g., Zdravo, ...; Ej ...; Slišiš ti, ...; Poslušaj me zdaj ...; Daj ...; Ti, ...; Čuješ, ... These elements explicitly mark or signal the beginning of a conversation, a new topic or a conversational reply. They are used to establish, control and maintain the contact among the persons involved in the conversation. These elements may also announce something, e.g. Pa še nekaj ...; In še nekaj ...; Mislim še nekaj ...; Dodal bi le še ...; Še več!; In če nič drugega ...; Zadeva je več kot jasna.; Kot je znano ...; relate to something, e.g. Gre za tole ...; Torej, vi pravite ...; Se pravi ...; In glede na vse ...; Zato bom nekaj zadev povedal ...; To govorim zato ...; Pa kljub temu ...; connect to something previously mentioned, e.g. Preden začnem, bi ...; Torej, v začetku ...; Ko že ravno ...; Naj še za konec ...; Kot prvo/drugo ...; Na tem mestu ; or a speech act is performed with their utterance, e.g. Potrebno je povedati nekaj ...; Saj (vam) lahko povem ...; Lahko (ti/vam) povem ...; Rad bi opozoril na ...; No, kako bi rekel ...; Kot bi rekli ...; if these elements are used to frequently they become semantically void, e.g. Rekel bi/rečmo ...; Moram reč(i) ...; Veste/veš ...; Vidite/vidiš ...; Ja ...; Torej ...; Tako ...; V redu ... The differences among these types of introductory elements are relatively small.

The use of introductory elements mainly depends on the relationships among the persons involved in the conversation and of its topic, and we must not forget the speech event itself.